כפר עולמי · יחידה 5: יישובים כפריים ועירוניים · חוברת קטנה

כפר ועיר: יישובים מגוונים

חוברת תלמיד · **מתקדם**

רפת או רכבת תחתית? בואו לגלות מה הופך יישוב לכפר או לעיר

שם:	כיתה:	תאריך:

מה בחוברת?

1. מושגי מפתח
2. קוראים: מכפר לכרך: יישובים במבחן התבחינים
3. חלק א׳ – מתרגלים מושגים
4. חלק ב׳ – בודקים הבנה
5. חלק ג׳ – חושבים כמו גאוגרפים
6. כרטיס יציאה ✂

משחקים לשיעור הזה (חידון מהיר, איש תלוי, טריוויה ועוד) באתר: https://geo-z-chovrot-tiny.sites.tab.bot/

יצרה: רוית ראש בן ישי

מושגי מפתח

קראו את המושגים. נשתמש בהם בכל החוברת.

יישוב כפרי

יישוב קטן עם מעט תושבים, בנייה נמוכה ופזורה ושטחים פתוחים, שבעבר התבסס בעיקר על חקלאות.

לדוגמה: מושב עם מטעים ולולים.

יישוב

מקום שבו קבוצת בני אדם גרה יחד באופן קבוע, מכפר זעיר ועד עיר ענק.

לדוגמה: מושב, קיבוץ, עיירה או עיר.

תבחין

קנה מידה שלפיו בודקים ומשווים דברים, למשל גודל, תעסוקה, צפיפות ואורח חיים.

לדוגמה: מספר התושבים הוא תבחין.

יישוב עירוני

יישוב גדול עם תושבים רבים, בנייה צפופה וגבוהה ותעסוקה בעיקר בתעשייה, במסחר ובשירותים.

לדוגמה: חיפה, ירושלים ותל אביב.

אורח חיים

הדרך שבה אנשים חיים את יום-יומם: הקצב, הקשרים בקהילה, הבילוי והשירותים שהם משתמשים בהם.

לדוגמה: קצב מהיר בעיר, קהילה קרובה בכפר.

תעסוקה

סוג העבודה שבה מתפרנסים תושבי היישוב, כמו חקלאות, תעשייה, מסחר ושירותים.

לדוגמה: חקלאי, עובד מפעל, מורה או מוכרת.

שירותים

פעילויות שנותנות מענה לצורכי התושבים, כמו חינוך, בריאות, מסחר, תחבורה ובילוי.

לדוגמה: בית חולים, קניון וספרייה.

עיור

תהליך שבו חלק גדל והולך מהאוכלוסייה עובר לגור בערים, והערים גדלות.

לדוגמה: היום יותר ממחצית העולם גר בערים.

קוראים

מכפר לכרך: יישובים במבחן התבחינים

יישוב הוא מקום שבו קבוצת בני אדם גרה יחד באופן קבוע. טווח הגדלים עצום – מחווה של כמה משפחות ועד מטרופולין של עשרות מיליונים – ולכן גאוגרפים זקוקים לכלים כדי לסווג. החלוקה הבסיסית היא בין יישובים כפריים ליישובים עירוניים, והיא נעשית לפי תבחינים: מספר התושבים, מבנה התעסוקה, צורת הבנייה וצפיפותה, ואורח החיים.

כל תבחין לבדו אינו מספיק. מספר התושבים, למשל, נקבע אחרת בכל מדינה: יש מדינות שבהן יישוב של כמה אלפי תושבים כבר נחשב עיר, ויש שבהן הסף גבוה בהרבה. התעסוקה מוסיפה עומק: ביישוב כפרי מסורתי רוב התושבים עסקו בחקלאות, בעוד שבעיר רובם עובדים בתעשייה, במסחר ובשירותים. הבנייה – נמוכה ופזורה מול צפופה וגבוהה – ואורח החיים – קהילה קרובה וקצב רגוע מול אנונימיות, מגוון וקצב מהיר – משלימים את התמונה.

היום הקו בין כפר לעיר מיטשטש. ביישובים כפריים רבים בישראל רק מיעוט קטן מהתושבים עדיין חקלאים; רובם נוסעים לעבוד בעיר, והנוף משלב משק חקלאי עם בתים פרטיים מרווחים. מנגד, בערים צומחות חוות גגות וגינות קהילתיות. יישובים משתנים עם הכלכלה, התחבורה והטכנולוגיה: מפעלים נסגרים ומוסבים למרכזי קניות או לבילוי, ושכונות של בתים נמוכים מפנות מקום למגדלים.

ברמה העולמית התרחש מהפך: לפני כמאתיים שנה רוב גדול של האנושות חי בכפרים, ובסביבות שנת 2007עבר העולם את הנקודה שבה יותר ממחצית האוכלוסייה עירונית. תהליך העיור נמשך, אך קצבו שונה: במדינות מפותחות רוב התושבים כבר עירוניים והגידול איטי, ואילו באפריקה ובחלקים מאסיה הערים גדלות במהירות רבה.

מקרה בוחן: ישראל. יותר מ-90% מתושביה גרים ביישובים עירוניים, והיא מהמדינות העירוניות בעולם. עם זאת, לצד הערים יש בה צורות יישוב כפריות ייחודיות – קיבוצים ומושבים – שהתפתחו מתוך רעיון של התיישבות חקלאית ושיתופית. רבים מהם השתנו מאוד: חלק הפכו ליישובים קהילתיים שתושביהם עובדים בעיר, ואחרים פיתחו תעשייה ותיירות. הסיפור של היישובים בישראל משקף את הסיפור העולמי של מעבר מכפר לעיר.

חלק א' – מתרגלים מושגים

בחלק הזה נחבר כל מושג להגדרה שלו, ונזהה דוגמאות מהחיים.

1. התאימו: כתבו בריבוע את האות של ההגדרה המתאימה.

1. יישוב	**א.** סוג העבודה שבה מתפרנסים תושבי היישוב, כמו חקלאות, תעשייה, מסחר ושירותים.
2. יישוב כפרי	**ב.** יישוב קטן עם מעט תושבים, בנייה נמוכה ופזורה ושטחים פתוחים, שבעבר התבסס בעיקר על חקלאות.
3. יישוב עירוני	**ג.** תהליך שבו חלק גדל והולך מהאוכלוסייה עובר לגור בערים, והערים גדלות.
4. תבחין	**ד.** הדרך שבה אנשים חיים את יום-יומם: הקצב, הקשרים בקהילה, הבילוי והשירותים שהם משתמשים בהם.
5. תעסוקה	**ה.** מקום שבו קבוצת בני אדם גרה יחד באופן קבוע, מכפר זעיר ועד עיר ענק.
6. אורח חיים	**ו.** קנה מידה שלפיו בודקים ומשווים דברים, למשל גודל, תעסוקה, צפיפות ואורח חיים.
7. עיור	**ז.** פעילויות שנותנות מענה לצורכי התושבים, כמו חינוך, בריאות, מסחר, תחבורה ובילוי.
8. שירותים	**ח.** יישוב גדול עם תושבים רבים, בנייה צפופה וגבוהה ותעסוקה בעיקר בתעשייה, במסחר ובשירותים.

2. השלימו: לאיזה מושג מתאימה כל דוגמה?

1. בית חולים, קניון וספרייה. – זו דוגמה ל־_____
2. היום יותר ממחצית העולם גר בערים. – זו דוגמה ל־_____
3. קצב מהיר בעיר, קהילה קרובה בכפר. – זו דוגמה ל־_____
4. חקלאי, עובד מפעל, מורה או מוכרת. – זו דוגמה ל־_____

חלק ב׳ – בודקים הבנה

חזרו לקטע הקריאה. הקיפו את התשובה הנכונה, וסמנו נכון או לא נכון.

1 מדוע מספר התושבים לבדו אינו תבחין מספיק?

- א. כי כל מדינה קובעת סף אחר להגדרת עיר
- ב. כי אי אפשר לספור תושבים
- ג. כי כל היישובים באותו גודל
- ד. כי הוא משתנה כל יום

2 מה פירוש ״הקו בין כפר לעיר מיטשטש״?

- א. הכפרים נעלמים לגמרי
- ב. מאפיינים עירוניים וכפריים מתערבבים, כמו כפרים שתושביהם עובדים בעיר
- ג. אין יותר ערים
- ד. כל הערים הופכות לחוות

3 היכן קצב העיור מהיר במיוחד כיום?

- א. במערב אירופה
- ב. בצפון אמריקה
- ג. באפריקה ובחלקים מאסיה
- ד. בכל המקומות באותה מידה

4 איזה מאפיין של אורח החיים העירוני מוזכר בקטע?

- א. קהילה קרובה שבה כולם מכירים
- ב. קצב רגוע
- ג. עבודה בשדות
- ד. אנונימיות, מגוון וקצב מהיר

5 מה מייחד את צורות היישוב הכפריות בישראל?

- א. קיבוצים ומושבים שהתפתחו מרעיון של התיישבות חקלאית ושיתופית
- ב. הן כולן ערי נמל
- ג. אין בישראל יישובים כפריים
- ד. הן נבנו כולן בעשור האחרון

נכון או לא נכון? אם לא נכון – תקנו בשורה.

1 בסביבות שנת 2007 עבר העולם את הנקודה שבה רוב האוכלוסייה עירונית.	נכון	לא נכון
2 ברוב היישובים הכפריים בישראל רוב התושבים עדיין חקלאים.	נכון	לא נכון
3 במדינות מפותחות העיור מהיר יותר מאשר באפריקה.	נכון	לא נכון
4 חוות גגות בערים הן דוגמה לטשטוש הקו בין כפר לעיר.	נכון	לא נכון

חלק ג׳ – חושבים כמו גאוגרפים

כאן אין תשובה אחת נכונה. כתבו במשפטים מלאים והסבירו את דעתכם.

1 נתחו את היישוב שלכם לפי ארבעת התבחינים, והכריעו: כפרי, עירוני או ״באמצע״? נמקו.

2 האם העיור הוא תהליך חיובי? כתבו טיעון עם שני צדדים והכריעו.

התחילו כך: מצד אחד... מצד שני... לדעתי...

3 השוו בין עיור במדינה מפותחת לעיור במדינה באפריקה: קצב, מצב נוכחי ואתגרים.

אתגר חוקרים

חקרו את ההיסטוריה של היישוב שלכם: מתי הוקם, כמה תושבים היו בו אז וכמה היום, ובמה עבדו התושבים אז והיום. הציגו בציר זמן עם שלוש נקודות, והסבירו אילו שינויים בכלכלה ובתחבורה השפיעו עליו.

כרטיס יציאה – כפר ועיר: יישובים מגוונים

גזרו לאורך הקו המקווקו ומסרו למורה. שם: _____

1. מדוע תבחין אחד אינו מספיק לסיווג יישוב?

2. תנו דוגמה לטשטוש הקו בין כפר לעיר.

3. מה קרה בעולם בסביבות 2007?

איך הבנתי? ◯ הבנתי היטב ◯ הבנתי חלקית ◯ אני צריכים/ות עזרה